

Formy pomocy Żydom w czasie Zagłady

Martyna Grądzka-Rejak | Piotr Trojański

Wprowadzenie dla nauczyciela

Scenariusz powstał na podstawie wystawy „Między życiem a śmiercią. Historie pomocy w czasie Zagłady”. Jest przeznaczony dla uczniów od 14. roku życia. Poruszona w nim tematyka umożliwia wykorzystanie go na zajęciach interdyscyplinarnych z zakresu historii, kultury, języka ojczystego, edukacji medialnej, etyki i nauk społecznych. Materiał został podzielony na 3 części: właściwy scenariusz, zestaw materiałów źródłowych oraz kartę pracy, zawierającą zadania do pracy na lekcji – w grupie lub samodzielnie.

Instrukcja

W skład scenariusza wchodzi 3 materiały źródłowe i karta pracy z ćwiczeniami. Zaproponowany układ zajęć może podlegać modyfikacjom, podobnie jak wykorzystanie źródeł i ćwiczeń. W trakcie zajęć przydatne będą dostęp do Internetu oraz umożliwienie uczniom korzystania z urządzeń mobilnych.

Cele zajęć:

Uczeń:

- zna sytuację Żydów europejskich pod okupacją niemiecką,
- wie, kim są „Sprawiedliwi wśród Narodów Świata” oraz kto i za co przyznaje ten tytuł,
- rozumie znaczenie słów: „Kto ratuje jedno życie, ten jakby cały świat ratował”,
- zna różne rodzaje pomocy Żydom w czasie Holokaustu i potrafi je egzemplifikować historiami ludzi pochodzącymi z różnych krajów Europy,
- wie, jakie konsekwencje groziły za pomoc Żydom w czasie Holokaustu,
- analizuje indywidualne decyzje podejmowane przez Żydów i osoby im pomagające.

Kształowane umiejętności:

Uczeń:

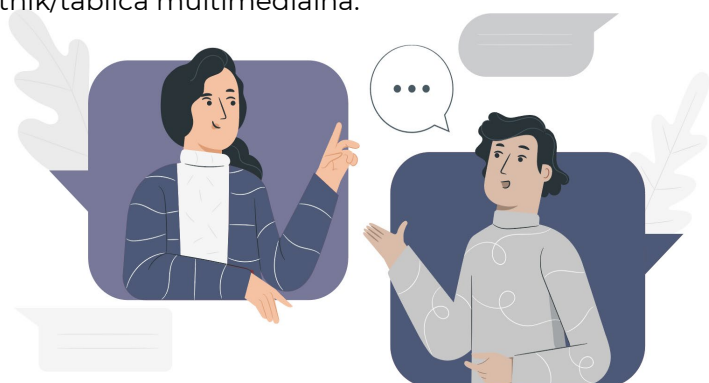
- analizuje teksty źródłowe, dane statystyczne i zdjęcia,
- wskazuje na związki przyczynowo-skutkowe między faktami historycznymi,
- tworzy samodzielną wypowiedź argumentacyjną.

Metody nauczania:

- burza mózgów,
- rozmowa nauczająca,
- praca w grupach,
- analiza materiałów źródłowych, tekstów oraz ilustracji,
- praca samodzielna z zestawem ćwiczeń.

Środki dydaktyczne:

- zestawy materiałów źródłowych,
- karta pracy,
- katalog wystawy „ Między życiem a śmiercią. Historie pomocy w czasie Zagłady” (<https://enrs.eu/between-life-and-death>),
- tablica/flipchart, kreda/pisak,
- duże arkusze papieru/brystole,
- komputer z dostępem do Internetu i rzutnik/tablica multimedialna.

Scenariusz lekcji

Wprowadzenie

1. Przeprowadź burzę mózgów. Zapytaj uczniów, jakie mają skojarzenia z terminem „Sprawiedliwy wśród Narodów Świata”. Jeżeli termin jest im całkowicie obcy, możesz zapytać o skojarzenia ze słowem „sprawiedliwy”, a potem poinformować, że lekcja będzie dotyczyć szczególnej grupy ludzi sprawiedliwych, którzy ratowali Żydów w czasie wojny. Uczniowie zapisują skojarzenia na karteczkach i podchodzą do tablicy, żeby je przykleić (w wersji internetowej robią to np. w programie Jamboard).
  2. Podsumuj burzę mózgów, wskazując, że zgodnie z żydowską tradycją termin „Sprawiedliwi wśród Narodów Świata” oznaczał pierwotnie nie-Żydów, którzy byli dobrymi, bogobojnymi ludźmi. Dodaj, że według Talmudu na świecie w każdym pokoleniu żyje 36 ukrytych sprawiedliwych, którzy swoim postępowaniem chronią rodzaj ludzki przed gniewem Bożym. Poinformuj, jaka była geneza ustanowienia tego tytułu i jakie są warunki jego przyznania przez Instytut Yad Vashem w Jerozolimie. Na koniec wyjaśnij, dlaczego tytułu tego nie mogą otrzymać wszyscy pomagający Żydom w czasie wojny.
  3. Przedstaw uczniom temat i cele lekcji.
-

Rozwinięcie

1. Rozdaj materiały źródłowe i karty pracy (w przypadku zajęć online – udostępnij pliki). Poproś uczniów, żeby zapoznali się z treścią **Źródła A** i zastanowili się nad danymi dotyczącymi poszczególnych krajów – z czego mogą wynikać różnice w liczbie przyznanych odznaczeń.
2. Poproś, żeby uczniowie zapoznali się ze **Źródłem B** i na jego podstawie wymienili i scharakteryzowali różne rodzaje pomocy Żydom. Uczniowie indywidualnie wykonują **Ćwiczenie 1**. Wybrane osoby przedstawiają swoje odpowiedzi na forum klasy.

Tekst źródłowy (**źródło B**) stanowi merytoryczne wprowadzenie do tematu zajęć.

Możesz również:

- podzielić tekst na 5 fragmentów i poprosić uczniów o zapoznanie się z nimi w grupach oraz podkreślenie najważniejszych fragmentów,
- poprosić uczniów o przeczytanie tekstu przed lekcją,
- wprowadzić uczniów do tematu lekcji swoimi słowami, korzystając z fragmentów tekstu.

3. Podziel uczestników na dwuosobowe grupy, odpowiadające poszczególnym krajom przedstawionym w katalogu. Znajdziesz w nim opisy 12 krajów i rozdział dotyczący

dypłomatów. Liczba grup zależy od liczby uczniów i wybranych krajów. Następnie poprosz uczestników, aby indywidualnie przeczytali zawarte w katalogu teksty omawiające sytuację Żydów podczas wojny w wybranym kraju. Po zapoznaniu się z tekstami uczniowie czytają (zgodnie z dokonanym wyborem) zamieszczone w katalogu krótkie biografie ocalałych Żydów lub osób ratujących pochodzących z danego kraju.

D A N I A

Niemiecka wojska wkroczyły do Danii 9 kwietnia 1940 r. Niemcy uznawali Duńczyków za należących do nordyckiej „rasy panów”, dlatego też okupacja tego kraju nie wiązała się z wprowadzeniem powszechnego terrorku. Duńskiemu rządowi pozostawiono autonomię w sprawach wewnętrznych, w tym kontrole nad policją i systemem sądownictwa. Do roku 1943 panowała „polityka współpracy”. Duński monarcha – król Chrystian X pozostał u władzy. Równocześnie jednak wprowadzono cenzurę i aresztowano członków partii komunistycznej, a duńska flota służyła niemieckim celom wojennym.

Spoleczność żydowska w Danii była nieliczna (7,8 tys.) i w większości asymilowana. Podczas okupacji duńscy Żydzi nie byli zmuszani do noszenia opasek identyfikacyjnych. Nie byli też izolowani od reszty społeczeństwa. Instytucje państwowe stały na straży praw Żydów jako duńskich obywateli. Niedostępne były dla nich jednak wyższe stanowiska, a na żydowskie przedsiębiorstwa nakładano ograniczenia.

Latem 1943 r., w odpowiedzi na politykę władz okupacyjnych, duński ruch oporu rozpoczął atak generacji. Namiestnik Rzeszy w Danii – Werner Best zażądał ukarania „sabotystów”, ale duński rząd odmówił. Niemcy rozważali więc rzetelnie przetrzeć pełną kontrolę nad państwem. Wkrótce przystąpili także do deportacji Żydów.

Na początku września 1943 r. Niemcy spłądowali kopenhaską synagogę oraz siedzibę gminy żydowskiej. Skonfiskowano kartotekę jej członków i na jej podstawie 2 października, w dniu święta Rosz ha-Szana (żydowski Nowy Rok), zamierzano dokonać masowych aresztowań. Niemcy liczyli, że Żydzi będą się wtedy gromadzić w domach. Doszło jednak do przecieku i pogłoski o planowanych aresztowaniach dotarły do przewodniczącego gminy. Jeden z informatorów – niemiecki dyplomata Georg Duckwitz wynagrodził ze szwedzkim zagłem przyjęcie duńskich Żydów, wskutek czego Szwecja otworzyła dla nich swoje granice. Najpierw jednak Żydzi musieli się ukryć, w czym pomagali im niektórzy Duńczycy.

Obława rozpoczęła się zgodnie z planem, 2 października. W wielu miejscowych ośrodkach współpracowało z niemiecką policją. Zatrzymano jedynie około 500 Żydów, z których większość została deportowana do obozu koncentracyjnego w Theresienstadt.

Członkowie duńskiego ruchu oporu, jak również niektórzy zwykli obywatele pomogli Żydom przedostać się doziemni do oferującej bezpieczne schronienie Szwecji. Koszty transportu ponosili głównie sami uciekinierzy, korzystano także ze środków zebranych przez podziemie.

Do końca października 1943 r. do brzegów Szwecji dotarło 7,2 tys. Żydów i 700 osób innego pochodzenia.

10 | Młodym życiem a śmiercią

Rodzina Paikínów

We wrześniu 1943 r. gdy w Danii krążyły pogłoski na temat planowanej deportacji Żydów, Abbe Isak Paikín poprosił swego przyjaciela Roberta „Boba” Petersena o pomoc dla siebie i rodziny. Chociaż Bob nie był związany z duńskim ruchem oporu, natychmiast zaczął organizować ratunek. W mieście Køge znalazł dwóch rybaków, którzy obiecali zorganizować łódź i przewieźć Żydów do Szwecji. Tuż przed samą ucieczką, dzięki uprzejmości pewnego kelnera, Paikínowie ukryli się w kawiarni.

Rybakcy przyjeździ po zmroku, ale jedynie po to, by powiadzić Bobowi, że właściciel łodzi zmienił zdanie. Bob dał im pieniądze, aby go upili i wykradli klucze do łodzi. Plan się powiódł i 14 członków rodziny Paikínów popłynęło do Szwecji. Wśród uchodźców był syn Abbego Isak – ośmioletni Henning.

Bob pomógł wielu innym osobom, głównie krewnym i przyjaciołom Paikínów, organizując ich ucieczkę do Szwecji. Uchonorowano go tytułem Sprawiedliwego wśród Narodów Świata.

Mieliśmy wielkie szczęście, że mój ojciec przyjaźnił się z takim człowiekiem. Oprócz lojalności i przyjaźni Bob kierował się także głęboką wiarą i wewnętrzny przekonaniami.
Henning Paikín, uczeń z Żagrody

Rodzina Thomsenów

Jesienią 1943 r. załadunek prowadzony przez rodzinę Thomsenów w rybackiej wiosce Snekersten stanowił ważne miejsce na trasie Żydów uciekających do Szwecji. Spotykali się tam przewoźnicy i uciekinierzy. Właścicielem zagrody – Henry Christian Thomsen i jego żona Ellen Margrethe, aktywnej członkowie duńskiego ruchu oporu, odpowiadały za organizację akcji ratowania Żydów drogą morską. Ich 13-letni syn Franz Eling również był zaangażowany w pomoc.

Chociaż wielu mieszkańców Snekersten brało czynny udział w ratowaniu Żydów, byli i tacy, którzy się temu sprzeciwiali. O akcji przewozu Żydów została powiadomiona duńska policja w Helsingør. W następstwie donosu policjanci aresztowali grupę Żydów zmierzających w stronę łodzi. Gdy jednak informator się oddalił, policja pozwoleń Żydom odpuścić.

Genstapo podejrzewało, że Henry Thomsen nakazy do ruchu oporu. Przesłuchano go, lecz nie znaleziono żadnych obciążających dowodów. W sierpniu 1944 r. Henry został ponownie aresztowany i tym razem zesłany do obozu koncentracyjnego w Neuengamme, gdzie zmarł.

Henry i Ellen Thomsenowie pomogli setkom ludzi. Są wśród bardzo niewielu Duńczyków indywidualnie uhonorowanych tytułem Sprawiedliwych wśród Narodów Świata. Duński ruch oporu uznawał niesienie pomocy Żydom za wyzwanie zbiorowy i wnioskował do Vad Vashem, by ratujących nie odróżcano indywidualnie.

Byliśmy informowani przez podziemie o planowanych niemieckich patrolach. Musieliśmy wówczas pozostać w porcie. Gdy było po wszystkim, mogliśmy wypłynąć, co robiliśmy dwa, trzy razy w tygodniu. Raz nasza łódź została ostrzelana.
Franz Eling Thomsen, syn Henry'ego Christiana i Ellen Margrethe

11 | Historia pomocy w czasie Zagłady

Przykładowa strona z katalogu opisująca sytuację ludności żydowskiej w wybranym kraju

Przykładowa strona z katalogu opisująca losy Żydów i osób im pomagających

4. Poproś uczniów, aby wykonali **Ćwiczenie 2** – wpisali poznane historie do tabelki jako przykłady pomocy indywidualnej, zbiorowej lub instytucjonalnej, np. „Villa Emma – pomoc instytucjonalna”. Wybrane osoby przedstawiają swoje odpowiedzi na forum klasy i odpowiadają na pytania:

- Jakie były uwarunkowania pomocy niesionej Żydom?
- Jakie niosło to ze sobą zagrożenia?

5. Poproś uczniów o wykonanie **Ćwiczenia 3**, w którym wypisane zostały różne sposoby wsparcia udzielanego ludności żydowskiej. Zachęć uczestników do refleksji nad tym, jakie ryzyko wiązało się z poszczególnymi formami pomocy. Zaznacz, że decyzje osób ratujących i ratowanych były podejmowane w sytuacji zagrożenia życia i toczącej się wojny.

6. Poproś uczniów, by powrócili do **Źródła A**. Po tym, jak poznali sytuację ludności żydowskiej pod okupacją w różnych krajach, jeszcze raz zadaj pytanie:

Z czego mogą wynikać różnice w liczbie przyznanych odznaczeń?

W komentarzu zwróć uwagę na to, że nie możemy wyciągać pochopnych wniosków z przedstawionych liczb. Sytuacja ludności żydowskiej i konsekwencje grożące za pomaganie Żydom w poszczególnych krajach były różne. Na liczbę pomagających zasadniczy wpływ miała również liczba ludności pochodzenia żydowskiego na danym terytorium.

Podsumowanie

1. Pokaż uczniom medal Sprawiedliwy wśród Narodów Świata (**Źródło C**) i zapytaj, jak rozumieją jego symbolikę. Następnie zadaj pytanie, jak w kontekście historii pomocy Żydom poznanych w czasie zajęć można rozumieć znajdujący się na nim napis:

„Kto ratuje jedno życie, ten jakby cały świat ratował”.

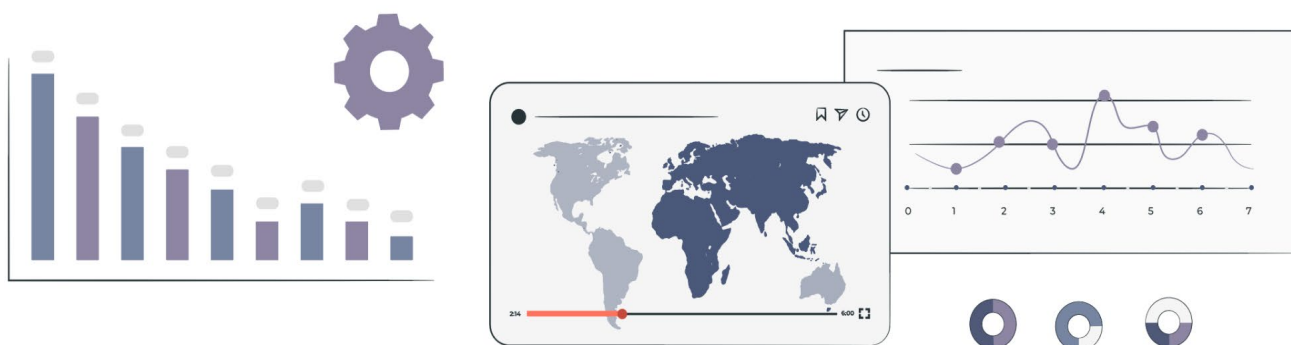
2. Poproś uczniów, by na forum klasy podzielili się swoimi przemyśleniami na ten temat. W uzupełnieniu poinformuj, że cytat jest parafrazą fragmentu Talmudu: „Jeśli człowiek

niszczy jedno życie, to jest tak, jak gdyby zniszczył cały świat. A jeśli człowiek ratuje jedno życie, to jest tak, jak gdyby uratował cały świat”.

3. Zajęcia zakończ dyskusją plenarną na temat możliwości pomocy Żydom w czasie Holokaustu. Zadaj pytania inspirujące do dyskusji:
  - Co historie pomocy Żydom mówią nam na temat ludzkiej natury, postaw i mechanizmów zachowań ludzi w ekstremalnych warunkach? Co mówią nam na temat ludzkiej woli przetrwania i siły sprzeciwu wobec prześladowań?
  - Czego dowiadujemy się z nich o stosunkach międzyludzkich w sytuacji zagrożenia życia (swojego i bliskich), a także o zdradzie ze strony najbliższego otoczenia?
  - Jakie znaczenie ma kultywowanie pamięci o ludziach udzielających pomocy Żydom?
  - Czego ich postawa może nas nauczyć w kontekście współczesności?

Polecany materiał

[“Jews in the Face of the Holocaust: Attitudes and Survival Strategies”](#) (w języku angielskim)

Praca domowa

Poproś uczniów, aby w domu poszukali dodatkowych informacji na temat pomocy Żydom w czasie Holokaustu, zastanowili się i spróbowali odpowiedzieć na następujące pytania:

- W jakich krajach okupowanej Europy Niemcy wprowadzili karę śmierci za pomoc Żydom? Dlaczego wprowadzona ona została tylko w części państw? Czy była zawsze bezwzględnie egzekwowana?
- Co chciano osiągnąć przez wprowadzenie tak surowych kar za wszelkie formy pomocy Żydom? W jakim stopniu te rozporządzenia wpłynęły na postawy ludności okupowanych krajów? Ile osób zostało zamordowanych za pomoc Żydom?
- Czy można wymagać od kogoś, aby ratował innych z narażeniem życia swojego i bliskich? Jak w tym kontekście należy ocenić postawę osób pomagających Żydom?

Redakcja merytoryczna: Urszula Bijoś | Tłumaczenie: Mikołaj Sekrecki | Korekta: Marta Grygoruk

Współfinansowane przez
Unię Europejską

Sfinansowano ze środków Unii Europejskiej. Wyrażone poglądy i opinie są jedynie opiniami autora lub autorów i niekoniecznie odzwierciedlają poglądy i opinie Unii Europejskiej lub Europejskiej Agencji Wykonawczej ds. Edukacji i Kultury (EACEA). Unia Europejska ani organ udzielający dotacji nie ponoszą za nie odpowiedzialności.

Źródła

Źródło A

Liczba odznaczonych medalem Sprawiedliwy wśród Narodów Świata z podziałem na kraj pochodzenia. Do 1 stycznia 2021 r. odznaczenie otrzymało 27 921 osób. Instytut Yad Vashem podkreśla, że tabela nie jest reprezentatywna dla wysiłków podjętych w poszczególnych krajach dla ratowania Żydów ani nie pokazuje odsetka ocalonych Żydów w poszczególnych krajach. Instytut zauważa, że liczby te „niekoniecznie wskazują rzeczywistą liczbę ratujących w każdym kraju, ale odzwierciedlają przypadki, które zostały udostępnione Yad Vashem”¹.

Albania	75	Luksemburg	1
Armenia	24	Łotwa	138
Austria	113	Macedonia Północna	10
Belgia	1774	Mołdawia	79
Białoruś	676	Niemcy	641
Bośnia i Hercegowina	49	Norwegia	67
Brazylia	2	Peru	2
Bułgaria	20	Polska	7177
Chile	2	Portugalia	3
Chorwacja	122	Republika Chińska	2
Czarnogóra	1	Rosja	215
Czechy	119	Rumunia	69
Dania	22	Salwador	1
Egipt	1	Serbia	139
Ekwador	1	Słowacja	621
Estonia	3	Słowenia	15
Francja	4150	Stany Zjednoczone	5
Grecja	362	Szwajcaria	49
Gruzja	1	Szwecja	10
Hiszpania	9	Turcja	1
Holandia	5910	Ukraina	2673
Indonezja	3	Węgry	876
Irlandia	1	Wielka Brytania	22
Japonia	1	Wietnam	1
Kuba	1	Włochy	744
Litwa	918		

W sumie: 27 921 osób

¹ Więcej o interpretacji liczby osób odznaczonych medalem Sprawiedliwy wśród Narodów Świata można przeczytać na stronie Yad Vashem: <https://www.yadvashem.org/righteous/statistics.html>.

Źródło B

Europa i świat wobec Holokaustu – pomoc indywidualna i instytucjonalna

1

Polityka prowadzona przez Niemców w odniesieniu do Żydów mieszkających w okupowanych państwach europejskich spowodowała, że ich nieżydowscy sąsiedzi stali się mimowolnie świadkami tych wydarzeń. W sposób szczególny dotyczyło to ludności Europy Wschodniej, głównie okupowanej Polski, na terenie której Niemcy utworzyli obozy zagłady.

Konfrontacja z uciekinierami z gett i obozów lub transportów do miejsc kaźni wymagała przyjęcia określonej postawy. Jedni, nie bacząc na konsekwencje, zdecydowali się pomóc. Inni z różnych względów nie podejmowali żadnych działań. Jeszcze inni wydawali władzom uciekinierów i denuncjowali osoby im pomagające. Byli nawet i tacy, którzy sami, w pewnych okolicznościach, dopuszczali się morderstw na Żydach.

Tak zróżnicowane zachowania ludności państw okupowanych przez Niemcy i krajów satelickich wobec Żydów spowodowane były wieloma czynnikami: stosunkiem do ludności żydowskiej, stereotypami i uprzedzeniami na jej temat, poglądami politycznymi, przekonaniami religijnymi, sytuacją materialną i rodzinną czy – co oczywiste – strachem przed represjami.

W tym kontekście szczególnie ważne było ustawodawstwo antyżydowskie wprowadzane przez władze okupacyjne lub kolaboracyjne rządy – przede wszystkim rozporządzenia ograniczające możliwości poruszania się Żydów na terenach okupowanych. Najważniejszym aktem było rozporządzenie Hansa Franka z 15 października 1941 r. o ograniczeniu pobytu w Generalnym Gubernatorstwie; nie tylko podtrzymywało ono nakaz izolacji Żydów, ale również wprowadzało karę śmierci dla Żydów, którzy bez upoważnienia opuszczają wyznaczoną dzielnicę. Identycznej karze podlegały osoby, które takim Żydom udzielały schronienia.

Należy zauważyć, że kara śmierci za pomoc Żydom obowiązywała nie tylko w Generalnym Gubernatorstwie, ale także w polskich częściach Reichskommissariat Ukraine i Reichskommissariat Ost (dzisiejsze tereny części Ukrainy, Białorusi i Litwy). Ponadto karę śmierci za pomoc Żydom wprowadzono na terenie okupowanej Serbii. W Protektoracie Czech i Moraw pomoc ludności żydowskiej traktowana była na równi z działalnością sabotażową, za którą również groziła kara śmierci. Natomiast w państwach Europy Zachodniej nie zastosowano tak surowych represji. Za pomoc Żydom groziły tam utrata pracy, uwięzienie lub zsyłka do obozu koncentracyjnego.

Dlatego na postawy społeczeństw okupowanych krajów wobec ludności żydowskiej duży wpływ miały zróżnicowana terytorialnie polityka okupanta i charakter reżimu okupacyjnego.

Członkowie duńskiego ruchu oporu, a także zwykli Duńczycy pomagali w transporcie Żydów łodziami do Szwecji. Koszty ponosili głównie sami uchodźcy, niekiedy pokrywano je ze środków zgromadzonych przez podziemie. Członkowie duńskiego ruchu oporu uznali pomoc Żydom za akt zbiorowy, więc wystąpili do Instytutu Yad Vashem z prośbą, by nie odznaczać ich indywidualnie, i tak też się stało. Do chwili obecnej tylko kilku Duńczyków otrzymało indywidualnie tytuł Sprawiedliwego wśród Narodów Świata.

W Holandii represje wobec Żydów spotkały się z oporem społeczeństwa. Kiedy w lutym 1941 r. Niemcy deportowali kilkuset holenderskich Żydów do obozów koncentracyjnych, w kraju wybuchł strajk generalny. Stłumiony przez Niemców drugiego dnia, doprowadził do nasilenia represji wobec ludności cywilnej. Niemcy zaczęli izolować Żydów od reszty społeczeństwa, a 15 tys. osób umieszczono w obozach pracy. Następnie zarządzono zbiórkę Żydów w Amsterdamie, skąd ci, którzy nie mieli holenderskiego obywatelstwa, zostali przewiezieni do obozu przejściowego w Westerborku. Żydów mieszkających na prowincji odosobniono w obozie w Vught. Na mocy kolejnych przepisów dokumenty tożsamości Żydów zostały oznakowane literą „J” (od niderlandzkiego słowa *Jood* – Żyd), a od maja 1942 r. wszyscy Żydzi musieli nosić oznaczenia z gwiazdą Dawida. Na znak protestu wielu Holendrów przypinało do swych ubrań żółte kwiaty, a w Rotterdamie na murach pojawiły się plakaty wzywające do publicznego wyrażania solidarności z Żydami. Pierwsze transporty do obozów zagłady opuściły Holandię w połowie czerwca 1942 r., co wywołało protest holenderskich biskupów. Holenderskie organizacje podziemne, przedstawiciele duchowieństwa, jak również zwykli obywatele usiłowali nieść Żydom pomoc. Władze okupacyjne zwalczały taką działalność represjami, obejmującymi aresztowania, karę więzienia i deportacje do obozów koncentracyjnych. W wyniku indywidualnych i zbiorowych wysiłków wojnę przeżyło około 35 tys. holenderskich Żydów, jednak w porównaniu z sąsiednimi krajami liczba ofiar jest bardzo duża. Stało się tak z kilku powodów: położenie geograficzne kraju utrudniało ucieczkę; Niemcy byli wyjątkowo skuteczni w namierzaniu kryjówek Żydów; część społeczeństwa oraz niektórzy państwowi funkcjonariusze i policjanci kolaborowali z nazistami.

Żydzi mogli też liczyć na wsparcie różnych międzynarodowych organizacji pomocowych funkcjonujących w okresie II wojny światowej. Spośród nich warto wskazać Międzynarodowy Czerwony Krzyż, American Jewish Joint Distribution Committee (JOINT) czy Relief Committee for the Warstricken Jewish Population (RELICO). Wsparcie nieśli także dyplomaci, np. ci przebywający w krajach okupowanych. Niektórzy z dyplomatów udzielających pomocy Żydom pracowali w państwach neutralnych: Portugalii, Hiszpanii, Turcji, Szwecji czy Szwajcarii. Jednak w miarę możliwości pomoc nieśli również dyplomaci akredytowani w III Rzeszy i państwach, które należały do jej sojuszników, takich jak: Węgry, Włochy, Rumunia i Cesarstwo Japonii. Działania dyplomatów pomagających uciekającym Żydom koncentrowały się głównie na wydawaniu paszportów lub wiz swoich krajów. Oferowali oni prześladowanym Żydom także schronienie w budynkach należących do placówek dyplomatycznych, objętych immunitetem. Dzięki wystawionym dokumentom zagrożeni Żydzi mogli starać się o wyjazd m.in. do Palestyny, krajów Dalekiego Wschodu czy Ameryki Południowej.

Oprócz pomocy indywidualnej wyróżniamy też pomoc instytucjonalną, której przykłady znajdujemy w okupowanej Polsce. Instytucją kształtującą stosunek polskiej ludności do społeczności żydowskiej w okresie wojny i wpływającą na zachowania społeczeństwa wobec Żydów był Kościół katolicki. Duże znaczenie dla budowania postaw miały zarówno stanowisko przedstawicieli hierarchii kościelnej wobec Zagłady, jak i indywidualne działania osób duchownych i zakonnych.

Głos Kościoła w sprawie traktowania Żydów szukających ratunku wpływał zwłaszcza na wiernych mieszkających na prowincji. W małych miasteczkach i na wsiach ksiądz był postrzegany jako przedstawiciel lokalnej elity, z którego zdaniem należy się liczyć. Poglądy osób duchownych mogły zatem w pewnym stopniu kształtować zachowania członków lokalnych społeczności wobec Żydów. Wnioski te dotyczą także duchownych innych wyznań i ich wpływu na postawy wiernych. Duchowni protestanci, grekokatolicy oraz inni wyznania chrześcijańskie nieśli pomoc indywidualnie, nierzadko też publicznie – np. w formie listów – głosili sprzeciw wobec niemieckiej polityki Zagłady.

Pomoc instytucji kościelnych i osób duchownych miała różnorodny charakter, zwłaszcza na wczesnym etapie wojny. Niektórzy Żydzi zakładali, że zmiana wyznania pozwoli im przetrwać. W tym okresie formami pomocy były nauka modlitw i założeń chrześcijaństwa, udzielanie chrztu, a także wyrabianie metryk.

Duchowni we współpracy z organizacjami podziemnymi, np. Żegotą, lub indywidualnymi osobami przekazywali metryki, które miały służyć wyrabianiu tzw. aryjskich dokumentów i tworzeniu nowych tożsamości dla ukrywających się Żydów. Działania takie zależały przede wszystkim od własnej decyzji każdego z duchownych.

Po rozpoczęciu Zagłady schronienia żydowskim uciekinierom udzielały także klasztory. Jedną z częstych form pomocy Żydom było ukrywanie ich w instytucjach prowadzonych przez zgromadzenia: przytułkach, szkołach, internatach, bursach i domach dziecka. Decyzje o ukrywaniu żydowskich uciekinierów w klasztorach lub domach parafialnych podejmowali indywidualnie przełożeni poszczególnych klasztorów oraz księża.

Nie jest znana skala pomocy okazywanej Żydom przez zgromadzenia zakonne, w tym liczba chrztów udzielonych przez Kościół w trakcie okupacji. Historycy szacują jednak, że tylko na terenie okupowanej Polski taka pomoc mogła przyczynić się do uratowania ok. 5 tys. dzieci żydowskich.

5

W 1942 r. powstała – przy Delegaturze Rządu RP na Kraj – Rada Pomocy Żydom „Żegota”. Środki na działalność Rady pochodziły głównie od rządu polskiego w Londynie, organizacji żydowskich: Bundu i Żydowskiego Komitetu Narodowego oraz instytucji zagranicznych. Do zadań Rady należało niesienie pomocy Żydom jako ofiarom Zagłady: wsparcie w uzyskiwaniu nowej tożsamości, wynajdowanie bezpiecznych kryjówek, udzielanie zasiłków materialnych, wyszukiwanie zajęć zarobkowych. Istotną częścią działalności Żegoty było także dystrybuowanie żywności dla ukrywających się osób. Jej pracownicy ostrzegali przed niebezpieczeństwem i organizowali wyjazdy dla ludzi zagrożonych aresztowaniem.

Szacuje się, że do końca 1944 r. z pomocy finansowej Żegoty skorzystało ok. 3,5–4 tys. osób. Pracownicy Rady wydali ok. 50–60 tys. fałszywych dokumentów.

Referat dziecięcy, prowadzony przez Irenę Sendlerową, pomagał najmłodszym ofiarom represji. Zorganizowano też kilka uciezek więźniów z obozów pracy oraz nielegalnych przerzutów na Węgry. Oprócz warszawskiej centrali utworzono lokalnie działające agendy w Krakowie i Lwowie. Rada Pomocy Żydom działała do początku 1945 r.

Była to jedyna w okupowanej Europie instytucja państwowa pomagająca ratować Żydów od Zagłady. Żegota jest zarazem jedyną organizacją, która została uhonorowana medalem Sprawiedliwego wśród Narodów Świata, przyznawanym przez Yad Vashem – stało się to w 1963 r.

Na koniec należy podkreślić, że wszelkie próby niesienia pomocy były niezwykle ryzykowne. Wielu z tych, którym udzielono pomocy, nie przeżyło wojny. Ci, którzy przetrwali, rzadko mówili o swoich wojennych doświadczeniach.

Źródło C

Medal Sprawiedliwy wśród Narodów Świata. Na awersie znajduje się cytat pochodzący z Talmudu Babilońskiego: „Kto ratuje jedno życie, ratuje cały świat”.

Źródło: Wikimedia Commons, CC BY-SA 4.0

Karta pracy

Ćwiczenie 1

Na podstawie **źródła B** wymień i scharakteryzuj rodzaje pomocy Żydom podczas II wojny światowej.

Ćwiczenie 2

Wpisz do tabelki przykłady pomocy zbiorowej, indywidualnej oraz instytucjonalnej udzielonej Żydom.

Pomoc indywidualna	Pomoc zbiorowa	Pomoc instytucjonalna

Ćwiczenie 3

Zapoznaj się z poniższą listą, która zawiera wybrane formy pomocy udzielonej ludności żydowskiej.

- Zatrudnianie Żydów w zakładach pracy
- Przyjmowanie Żydów do szpitala jako pacjentów
- Fałszowanie dokumentów
- Ukrywanie Żydów w domach/gospodarstwach
- Adopcja żydowskich dzieci
- Dostarczanie potrzebnych przedmiotów, jedzenia i picia
- Wsparcie materialne
- Pomoc w emigracji
- Uczestnictwo w strajku przeciwko deportacji Żydów
- Podpisanie listu protestacyjnego przeciwko deportacji Żydów

Podkreśl te sposoby, które mogły wiązać się z największym ryzykiem dla osób czy instytucji pomagających.